

ІСТОРИЧНА ДЕМОГРАФІЯ — наука, що вивчає явища та закономірності демографічного процесу за історичними чи історико-демографічними джерелами. Окрема галузь **демографії** та і. д. — палеодемографія — має власну джерел. базу та методи дослідж. і вивчає закономірності відтворення насел. за палеодемо-статист. даними (статевовіковою статистикою, яку отримують під час спец. аналізу археол., антропол., істор. матеріалів). Методи дослідж. у і. д. менше пов'язані зі статистикою, ніж власне у демографії, та близькі до відповід. загальноісторичних. Оскільки фактол. база та джерела демографії й історії формуються у минулому, а завдання цих наук поширені на сьогодення та майбутнє, власне демогр. дослідж. минулих часів можна вважати дослідж. з і. д. Палеодемогр. та історико-демогр. дослідж. надають матеріали для теор. демографії (демології, теорії народонаселення), розуміння відтворення життя у соціології, соц. філософії, демогр. соціології. Трактування і. д. як історії демогр. дослідж. малопоширене, інколи з цього приводу вживають термін «демогр. історія». Нині демогр. історію та історію народонаселення розрізняють. Поняття «народонаселення» у теор. демографії найбільш близьке до поняття «суспільство», тому історія народонаселення вивчає істор. теор. закономірності відтворення (самовідтворення) народонаселення разом із періодом його становлення в епоху антропогенезу. Історико-демогр. дослідж. розпочалися з виникненням істор. і демогр. досліджень. Ще історики Стародав. Греції ставили питання про причини змін у прирості насел., високу народжуваність у скіфів Пн. Причорномор'я тощо. 1662 Дж. Граунт у кн. «Natural and Political Observations Made upon the Bills of Mortality» («Природні та політичні спостереження над списками померлих») заклавав підґрунтя демографії й і. д. (запропоновані ним методи статист. аналізу використовують у палеодемографії донині). А. Ландрі 1909 розробив історико-демогр. періодизацію, а 1934 доповнив її поняттям «демогр. революція». У праці «Traité de Démographie» («Трактат про демографію», 1945) він визначив гол. завдання демогр. дослідж. вивчення фактів і підкреслив значення звернення до історії. 1925 А. Хоменко, аналізуючи процеси відтворення насел. України, писав про них, як про демогр. революцію. 1960–90-і рр. позначені зростанням зацікавленості і. д. та палеодемогр. дослідж., що було пов'язане з теор. потребою переосмислення значення фактів у істор. науці, новими завданнями істор. науки та

теор. демографії у пошуку розуміння законів (тенденцій) сусп. трансформацій часів переходу до наук. ресурс. бази як основної. У ґрунтов. працях Ф. Броделя, А. Вишневського, Е. Россета, А. Сові та ін. досліджено заг. закономірності істор. трансформацій суспільства та народонаселення, подано численні прикладні дослідж. з і. д. В. Стешенко й В. Піскунов зробили важливий систем. висновок про самовідтворення насел. як єдність у часі й просторі якості та кількості насел., О. Кислий доповнив його теорією істор. якіс. змін народонаселення та істор. періодизацією на цій основі. Укр. вчені зробили вагомий внесок у дослідж. насел. періоду Київ. Русі (П. Толочко), статистики змін вікової структури насел. під час демогр. революції, пов'язаної з розвитком промисловості (С. Пирожков), демогр. революції, пов'язаної з переходом до відтворювального господарювання (О. Кислий), вивчення наслідків демогр. деструкцій в Україні 1-ї пол. 20 ст. (В. Кубійович, В. Голубничий, С. Пирожков, А. Перковський, С. Кульчицький, М. Коваль та ін.), палеоантропол. демогр. студії (С. Круц, І. Потехіна, П. Покас, Т. Назарова).

Рекомендована література

1. Вишневский А. Г. Историческая демография и история населения // Проблемы истор. демографии СССР. Томск, 1980;
2. Брук С., Кабузан В. Численность и расселение украинского этноса в XVII – начале XX ст. // Сов. этнография. 1981. № 5;
3. A. Landry. La révolution démographique. Études et essais sur les problèmes de la population. Paris, 1982;
4. Шелестов Д. К. Историческая демография. Москва, 1987;
5. Перковський А. Л., Пирожков С. І. Демографічні втрати Української РСР у 30-ті роки // УІЖ. 1989. № 8;
6. Кульчицький С. В. Трагічна статистика голоду // Голод 1932–1933 рр. на Україні: очима істориків, мовою документів. К., 1990;
7. Кислый А. Е., Каприцин И. И. Палеодемография: теория и методика, проблемы и решения. З., 1994;
8. Кислий О. Є. Археологічні, історичні дані про системні зміни якості населення та закономірності історичного розвитку // Актуал. проблеми первобут. археології Вост. Європы: Археол. альм. 2009. № 20.

О. Є. Кислий

Бібліографічний опис:

Історична демографія / О. Є. Кислий // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-12782>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).